

AMID Working Paper Series 10/2002

Uddannelse og danskkundskaber. Om uddannelse og danskkundskabers betydning for etniske minoriteters integration i det danske samfund¹

**Vibeke Jakobsen
Socialforskningsinstituttet**

1. Introduktion

Dette notat indeholder en kortlægning af de danske forskningsresultater fra 1980 vedrørende etniske minoriteters formelle uddannelse og danskkundskaber, og betydningen heraf for etniske minoriteters integration i det danske samfund.

Etniske minoriteter omfatter her indvandrere og deres efterkommere. De danske undersøgelser, som der er taget udgangspunkt i, benytter alle Danmarks Statistiks afgrænsning af indvandrer- og efterkommergruppen. Danmark Statistik inddeler befolkningen i "indvandrere", "efterkommere" og "danskere". En person kategoriseres som indvandrer, hvis personen er født i udlandet, og ingen af forældrene er dansk statsborger og født i Danmark. Flygtninge er en del af indvandrergruppen.² En person kategoriseres som efterkommer, hvis personen er født i Danmark, og begge forældre er indvandrere. Den øvrige del af befolkningen kategoriseres som danskere. I dette notat benyttes betegnelsen "danskere" også for denne gruppe og ikke betegnelser som "etniske danskere" eller "flergenerationsdanskere".³

---

¹ Dette arbejdsrapport er et notat udarbejdet for Akademiet for Migrationsstudier i Danmark i forbindelse med en kortlægning af integrationsforskningen i Danmark siden 1980, udført i opdrag af Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration. Projektet vil blive sammenfattet i en endelig rapport, der forventes udgivet af Ministeriet i løbet af efteråret 2002.

² Registrene indeholder ikke oplysninger om opholdsgrundlaget. Derfor er det ikke muligt at skelne mellem flygtninge og andre indvandrere.

³ For en mere præcis definition af begreberne "indvandrere", "efterkommere" og "danskere" se Pedersen, 1991. Her er det endvidere beskrevet, hvordan Danmarks Statistik operationaliserer definitionerne.

I mange analyser inddeles etniske minoriteter i større grupper efter oprindelse, fx efter om de har oprindelse i “ikke-vestlige” eller “vestlige” lande, henholdsvis i “mere udviklede” eller “mindre udviklede lande”. Fx anvendes opdelingen i vestlige og ikke-vestlige lande i Mogensen & Pedersen, 2000. Vestlige lande består her af Norden, EU-landene, Nordamerika, Australien og New Zealand, mens ikke-vestlige lande omfatter alle de øvrige lande. I overensstemmelse med FNs opdeling anvender Danmarks Statistik ofte begreberne mere og mindre udviklede lande. De mere udviklede lande består af Nordamerika, Japan, Australien, New Zealand, alle europæiske lande ekskl. Tyrkiet og Cypern, samt dele af det tidligere Sovjetunionen. De mindre udviklede lande omfatter alle øvrige lande (Poulsen & Lange, 1998). Dette notat fokuserer på forskningsresultater, som vedrører etniske minoriteter med oprindelse i mindre udviklede lande.

Integration kommer fra det latinske ord *integratio*, som betyder “at gøre hel”, “at sammenslutte flere dele” eller “at forbinde en mangfoldighed til en helhed”. Et langsigtet mål for en integrationspolitik er at fastholde eller skabe et flerkulturelt samfund, dvs. et samfund hvor forskellige kulturer har ret til at eksistere også på længere sigt (Hamburger, 1997). Det forstår jeg som et samfund, hvor medlemmerne uanset etisk tilhørsforhold har lige formelle og reelle muligheder for at få del i samfundets goder. Det gælder blandt andet i uddannelsessystemet, på arbejdsmarkedet, som forbruger (fx på boligmarkedet og mht. finansiering af forbruget), deltagelse i foreningslivet. Ligesom etniske minoriteter skal have samme muligheder som majoritetsbefolkningen for at påvirke de demokratiske processer på forskellige niveauer.

Uddannelse og især dansk kundskaber har stor betydning for indvandrernes muligheder for at kunne begå sig i forskellige dele af samfundet. Gode dansk kundskaber er ofte en forudsætning i uddannelsessystemet og på arbejdsmarkedet og gør det væsentlig lettere at få informationer som forbruger, deltage i foreningslivet og deltage i det politiske liv. Uddannelse er rettet mod at forbedre befolkningens muligheder for at varetage forskellige jobfunktioner, men kan selvfølgelig også spille ind på personens deltagelse i andre dele af samfundslivet. I dette notat fokuseres der på etniske minoriteters uddannelse og dansk kundskaber og betydningen heraf for integrationen på arbejdsmarkedet, især med udgangspunkt i en økonomiske og kvantitative tilgang.

2. Uddannelsesniveau og dansk kundskaber

Formel uddannelse og dansk kundskaber, som er fokus i dette notat, er eksempler på kundskaber, som har afgørende betydning for den enkeltes muligheder for at begå sig på det danske arbejdsmarked. Andre eksempler er uformel oplæring i jobbet, erhvervs erfaring og viden om almene forhold i samfundet. I økonomisk teori benyttes human kapital som betegnelsen for de kundskaber og erfaringer, et individ besidder.

Ikke al human kapital, som indvandrerne har opnået i oprindelseslandet, kan anvendes i Danmark. Nogle former for human kapital er landespecifikke, mens andre former for human kapital er generelle. Landespecifik human kapital øger kun (eller øger hovedsageligt) produktiviteten i det land, hvor investeringen foretages, men har ringe eller ingen effekt på produktiviteten i andre lande (Chiswick, 1978). Sprog er et eksempel på landespecifikke kundskaber, men også erhvervsuddannelser kan være mere eller

mindre landespecifikke (fx vil dele af en juridisk uddannelse være landespecifik). Oprindelseslandet kan ifølge Borjas være afgørende for, hvor let indvandrerne kan anvende deres medbragte uddannelse i Danmark. Eksempelvis er der store forskelle på jobstrukturer og de færdigheder man erhverver sig inden og i forbindelse med jobbet i en industrialiseret økonomi og i et udviklingsland (Borjas, 1999).

Dermed også sagt, at indvandrerne ofte ved ankomsten til Danmark vil mangle nogle kundskaber, som er væsentlige for at kunne klare sig, fx på det danske arbejdsmarked. I hvor høj grad indvandrere mangler disse kundskaber afhænger naturligvis af deres forhistorie inden indvandringen. Ifølge assimilationshypotesen fremsat af den amerikanske økonom Chiswick vil indvandrerne de første år i et nyt land ofte have en lav lønindkomst og/eller i høj grad være ramt af arbejdsløshed sammenlignet med resten af befolkningen, men vil efter nogle år erhverve sig de manglende kundskaber og derfor beskæftigelsesmæssigt tilnærme sig resten af befolkningen (Chiswick, 1978). Dette forudsætter dog, at indvandrerne ikke møder for mange barrierer i forbindelse med erhvervelsen af kundskaber eller efterfølgende på arbejdsmarkedet, fx som følge af diskrimination.

I forskning vedrørende etniske minoriteters uddannelse og betydningen heraf for deres deltagelse i samfundet er det derfor vigtigt at fokusere både på medbragt uddannelse og uddannelse opnået i Danmark. Dels på indvandrerens muligheder for at anvende den medbragte uddannelse som adgang til videreuddannelse eller på arbejdsmarkedet, og på deres muligheder for at anvende dansk uddannelse på arbejdsmarkedet. Dels i hvilket omfang indvandrerne videreuddanner sig i Danmark, hvad der er afgørende herfor og hvilke barrierer de møder i uddannelsessystemet.

I afsnit 2.1 beskrives uddannelsesniveaut (både medbragt uddannelse og uddannelse opnået i Danmark) hos de etniske minoriteter og forskellige faktoreres betydning for etniske minoriteters uddannelsesniveau på baggrund af danske forskningsresultater. I afsnit 2.2 beskrives danske forskningsresultater vedrørende etniske minoriteters danskundskaber – både hvor gode danskundskaber de har, og hvad der er afgørende herfor. Endelig indeholder afsnit 2.3 en beskrivelse af danske forskningsresultater omkring betydningen af uddannelse og danskundskaber. Gennemgangen af forskningsresultaterne deles så vidt muligt op efter, om fokus er på personer indvandret til Danmark som voksne, på personer indvandret som børn eller efterkommere, da forskellige forhold naturligvis gør sig gældende for disse grupper.

2.1 Uddannelse

Indvandrere, som var teenagere eller voksne, da de kom til Danmark

De danske uddannelsesregistre indeholdt indtil for et par år siden kun oplysninger om uddannelser taget i Danmark, og derfor har der i høj grad manglet oplysninger om indvandrerens uddannelse i registrene. I 1998 manglede der eksempelvis uddannelsesoplysninger for knap 70 pct. af de 16-70-årige indvandrere fra ikke-vestlige lande (Larsen, 2000). Det har gjort det vanskeligt at få et overblik uddannelsesniveaut blandt indvandrere i Danmark.

Danmarks Statistiks gennemførte derfor i efteråret 1999 en survey-undersøgelse, som havde til formål at tilvejebringe flere uddannelsesoplysninger for indvandrere (se bilag B2.1). Målet var at interviewe *alle* indvandrere uden en dansk erhvervskompetencegivende uddannelse. Svarprocenten i undersøgelsen svingede afhængigt af oprindelsesland (se bilag B1.2). De nye data vil muliggøre analyser af, hvilken betydning medbragt uddannelse har for indvandrernes arbejdsmarkedstilknøytning. Mens det desværre ikke er muligt på baggrund af disse data at analysere i hvilket omfang indvandrerne, der gennemføre en uddannelse i Danmark i forvejen har en uddannelse fra hjemlandet på samme eller højere niveau, da indvandrere, som har gennemført en dansk kompetencegivende uddannelse, ikke er interviewet.

Der er endnu kun publiceret få forskningsresultater på baggrund af Danmarks Statistiks nye opgørelser. Et eksempel er en rapport af Hummelgaard et al., der udkom i 2002. Rapporten fokuserer på efterkommernes uddannelse og arbejdsmarkedstilknøytning, herunder betydningen af den sociale arv, hvor oplysninger om blandt andet forældrenes uddannelsesniveau benyttes (se Hummelgaard et al., 2002). Der er dog også tidligere lavet survey-undersøgelser, som belyser indvandrernes uddannelse – såvel uddannelse fra hjemlandet som uddannelse opnået i Danmark. Blandt andet har Rockwool Fondens Forskningsenhed gennemført en analyse, hvor de på baggrund af survey- og registerdata har undersøgt både uddannelse taget i Danmark og medbragt uddannelse blandt indvandrere fra Iran, Libanon, Pakistan, Somalia, Tyrkiet og Vietnam, samt indvandrere fra Polen og Eksjugoslavien (se bilag B1.2).

Tabel 1 og 2 viser, hvordan indvandrere fra de enkelte oprindelseslande, som var fyldt 13 år da de ankom til Danmark, er fordelt på uddannelsesniveau ved indvandringstidspunktet (dvs. medbragt uddannelse).⁴

Tabel 1

Indvandrere, der mindst var 13 år ved ankomsten til Danmark, fordelt efter oprindelsesland og uddannelsesniveau ved indvandringen. 16-70 år. Procent.

	Afsluttet grundskole el. højere udd.	Gået i skole, men ikke afsluttet en udd.	Ingen skolegang	I alt pct.	Antal personer
Iran	46	49	6	100	235
Libanon	23	68	9	100	333
Pakistan	12	71	17	100	237
Somalia	19	67	15	100	379
Tyrkiet	17	68	15	100	344
Vietnam	20	72	8	100	337

Kilde: Larsen, 2000, tabel 2.2.

Der er store forskelle på indvandrergrupperne. Ca. 15 pct. af indvandrere fra Tyrkiet, Pakistan og Somalia har slet ingen skolegang, mens næsten 70 pct. har gået i skole uden at afslutte skoleuddannelsen og under 20 pct. har afsluttet grundskolen eller en

⁴ I tabellerne i dette notat vises ikke data for indvandrere fra de europæiske lande Polen og Eksjugoslavien, som jo som nævnt er medtaget i analyserne fra Rockwool Fondens forskningsenhed.

højere uddannelse. Sammenlignet hermed har ca. 46 pct. af indvandrerne fra Iran afsluttet grundskolen eller en højere uddannelse (tabel 1).

Tabel 2

Indvandrere, der har gået i skole i udlandet og som var mindst 13 år ved ankomsten til Danmark, fordelt efter oprindelsesland og højest afsluttet uddannelse ved indvandringen. 16-70 år. Procent.

	Grundskole ¹⁾	Gymnasial	Faglig	Videregående	I alt pct.	Antal personer
Iran	56	11	15	18	100	222
Libanon	79	2	14	6	100	303
Pakistan	88	3	3	6	100	197
Somalia	79	3	2	16	100	324
Tyrkiet	91	1	1	6	100	291
Vietnam	82	8	7	3	100	310

1) Inklusiv personer, som har gået i skole uden at de har afsluttet en uddannelse.

Kilde: Larsen, 2000, tabel 2.3.

33 pct. af indvandrerne fra Iran, som har gået i skole, har fået en uddannelse udover gymnasieniveau inden de kom til Danmark. Sammenlignet hermed har kun 7-9 pct. af indvandrerne fra Pakistan og Tyrkiet, som har gået i skole, fået en uddannelse udover gymnasieniveau. Indvandrerne fra Somalia skiller sig ud fra de andre indvandrergrupper ved at være mere polariseret mht. uddannelse. Der er som nævnt forholdsvis mange uden en afsluttet skoleuddannelse, men samtidig er der en høj andel med en videregående uddannelse blandt de indvandrere fra Somalia, som har gået i skole (tabel 2).

Rockwool Fondens Forskningsenhed har ikke opdelt dataene i tabel 1 og 2 på køn. Andre analyser viser dog, at der inden for nogle indvandrergrupper er store forskelle på mænd og kvinder mht. medbragt uddannelse. Det er fx tilfældet for de indvandrere, som kom til Danmark sidst i 1960'erne og den første halvdel af 1970'erne fra Tyrkiet og Pakistan. Schmidt & Jakobsen viser, at blandt disse indvandrere har næsten 60 pct. af kvinderne fra Tyrkiet og ca. 30 pct. af kvinderne fra Pakistan aldrig gået i skole, mens det samme "kun" er tilfældet for ca. 20 pct. af mændene fra Tyrkiet og 10 pct. af mændene fra Pakistan (Schmidt & Jakobsen, 2000, se bilag 1.3).

Det lave uddannelsesniveau blandt disse kvindelige indvandrere fra Tyrkiet hænger formodentligt sammen med, at de fleste kommer fra typiske landbrugsområder i Tyrkiet, hvor mændene har været bønder eller landarbejdere, og kvinderne har arbejdet i hjemmet (Møller & Tøgeby, 1999). Kvinderne, som har været hjemmearbejdende før indvandringen til Danmark, har et lavere samlet uddannelsesniveau (både udenlandsk og dansk uddannelse er medtaget) end de øvrige kvinder (Larsen, 2000). Indvandrerne fra Pakistan kommer i højere grad fra byerne. I følge Schmidts & Jakobsens analyse boede ca. 60 pct. af indvandrerne fra Pakistan i en by før de indvandrede til Danmark mod ca. 30 pct. af indvandrerne fra Tyrkiet (Schmidt & Jakobsen, 2000).

Rockwool Fondens Forskningsenhed har kombineret interviewoplysninger om uddannelse (udenlandsk og dansk uddannelser) med registeroplysninger om dansk uddannel-

se. På den baggrund konstrueres både et minimumsskøn og et maksimumsskøn over uddannelsesniveaet. Minimumsskøn: Har en indvandrer både en udenlandsk og en dansk uddannelse anvendes kun oplysninger om dansk uddannelse – også selvom den udenlandske uddannelse er på et højere niveau. Maksimumsskøn: det højeste mål anvendes, uanset om det er en dansk eller udenlandsk uddannelse. Uddannelsesfordelingen for indvandrergrupperne beregnet på baggrund af hhv. minimumsskønnet og maksimumsskønnet er vist i tabel 3 og 4.

Tabel 3

Indvandrere, der var mindst 13 år ved ankomsten til Danmark, fordelt efter oprindelsesland og samlet minimumsmål for afsluttet dansk eller udenlandsk uddannelse sammenlignet med danskerne. 16-70 år. Procent.

	Ingen skolegang ¹⁾	Grundskole	Gymnasial	Faglig	Videregående	I alt pct.	Antal personer
Iran	3	31	14	20	32	100	235
Libanon	8	66	5	15	6	100	333
Pakistan	9	73	8	4	6	100	237
Somalia	11	65	6	6	12	100	379
Tyrkiet	9	77	3	4	7	100	344
Vietnam	6	59	7	19	9	100	337
Danskere	2	36	8	35	19	100	66.650

1) Uoplyst for danskernes vedkommende

Kilde: Larsen, 2000, tabel 2.10

Tabel 4

Indvandrere, der var mindst 13 år ved ankomsten til Danmark, fordelt efter oprindelsesland og samlet maksimumsmål for afsluttet dansk eller udenlandsk uddannelse sammenlignet med danskerne. 16-70 år. Procent.

	Ingen skolegang ¹⁾	Grundskole	Gymnasial	Faglig	Videregående	I alt pct.	Antal personer
Iran	3	25	12	22	38	100	235
Libanon	8	64	5	17	6	100	333
Pakistan	9	71	8	4	8	100	237
Somalia	11	63	6	5	15	100	379
Tyrkiet	9	76	3	4	7	100	344
Vietnam	6	57	7	19	10	100	337
Danskere	2	36	8	35	19	100	66.650

1) Uoplyst for danskernes vedkommende

Kilde: Larsen, 2000, tabel 2.11

Generelt kan man konkludere, at relativt flere indvandrere fra de mindre udviklede lande end danskere kun har uddannelse på grundskoleniveau, mens det omvendte er gældende for faglige og videregående uddannelse (tabel 3, Mørkeberg, 2000, tabel 2.3 og bilagstabel 2.2, samt Poulsen & Lange, 1998, tabel 6.1). Der er store indbyrdes forskelle på uddannelsesniveaet mellem indvandrergrupperne, og uddannelsesniveaet er inden for nogle indvandrergrupper højere end blandt danskerne. Blandt de indvandrere, som var mindst 13 år, da de kom til Danmark, har kun omkring 10 pct. af indvandrerne fra Tyrkiet og Pakistan eksempelvis en faglig eller videregående uddannel-

se, mens det samme tilfældet for 50 pct. af indvandrerne fra Iran. Indvandrerne fra Iran har en højere andel med en erhvervskompetencegivende uddannelse end danskerne – de har i mindre grad en faglig uddannelse, men i langt højere grad end en videregående uddannelse (tabel 3).⁵

Det høje uddannelsesniveau blandt indvandrerne fra Iran, og den forholdsvis høje andel med en videregående uddannelse blandt indvandrerne fra Somalia, hænger antageligt sammen med, at det er de bedst uddannede som har haft mulighed for at flygte. Blandt de indvandrere, der indgår i undersøgelsen fra Rockwool Fondens Forskningsenhed, har flygtninge samlet et højere uddannelsesniveau end de øvrige indvandrere (Larsen, 2000).

Nogle af indvandrerne er begyndt i det danske uddannelsessystem på et lavere niveau, end de var nået til i hjemlandet. Dette fremgår af en sammenligning af uddannelsesfordelingen i tabel 3 og 4, som viser indvandrerens fordeling på henholdsvis minimums- og maksimumskøn for uddannelsesniveaut. Det er især indvandrerne fra Iran, men også indvandrerne fra Somalia, som har påbegyndt en uddannelse på et lavere niveau end deres medbragte uddannelse. Videre analyser viser da også, at flere indvandrere ikke har kunnet anvende deres medbragte uddannelse på det danske arbejdsmarked (se afsnit 2.3) (Larsen, 2000).

Efterkommere og indvandrere, der er kommet til Danmark som børn

I det foregående er uddannelsesniveaut beskrevet for de indvandrere, som er ankommet til Danmark som teenagere eller voksne. Den resterende del af dette afsnit vil fokusere på uddannelsesniveaut hos efterkommere og indvandrere, der er kommet til Danmark som børn.

En undersøgelse gennemført af Amternes og Kommunernes Forskningsinstitut (AKF) viser, at uddannelsesniveaut i 1994 blandt 20-29-årige efterkommere og 20-29-årige indvandrere, som er kommet til Danmark i alderen 0-5 år og 6-12 år (Hummelgaard et al, 1998, se bilag B1.4). Analyserne er baseret på registerdata og i datamaterialet indgår totalpopulationen af efterkommere og indvandrere. Der fokuseres især på de største grupper af efterkommere og indvandrere, herunder grupperne med oprindelse i Tyrkiet, Pakistan og Vietnam (der er dog så godt ingen efterkommere og 0-5-årige indvandrere fra Vietnam i 1994). Disse efterkommer- og indvandrergrupper har alle et lavere uddannelsesniveau end danskerne i den samme aldersgruppe (tabel 5).

Hummelgaard et al. viser, at efterkommerne har et højere uddannelsesniveau end indvandrerne, samt at alder ved ankomsten til Danmark er afgørende for indvandrerens uddannelsesniveau: de indvandrere, som er kommet til Danmark før skolealderen, får i højere grad en uddannelse end de indvandrere som er kommet til Danmark i skolealderen. Der er også forskelle på oprindelseslandene. Efterkommere og unge indvandrere

---

⁵ Det er selvfølgelig vigtigt at være opmærksom på, at bortfaldet i interviewundersøgelsen kan være skævt fordelt på uddannelse, hvilket vil påvirke fordelingerne vist i tabel 3.

med oprindelse i Pakistan har eksempelvis et højere uddannelsesniveau end efterkommerne og indvandrernes med oprindelse i Tyrkiet (tabel 5).

Tabel 5

Andelene af efterkommere, indvandrere og hele befolkningen i alderen 20-29, som har hhv. en ikke erhvervskompetencegivende uddannelse, en erhvervsfaglig uddannelse og en videregående uddannelse som igangværende eller højeste fuldførte uddannelse. 1994. Procent.

	Efterkommere			Indvandrere – alder ved ankomsten til Danmark						Alle indvandrere		
				0-5 år			6-12 år					
	IEU	FU	VU	IEU	FU	VU	IEU	FU	VU	IEU	FU	VU
<i>Tyrkiet:</i>												
Mænd	71	18	11	72	18	11	83	11	6	91	6	3
Kvinder	62	18	20	76	13	11	85	9	5	94	3	3
<i>Pakistan:</i>												
Mænd	61	9	29	50	18	32	70	16	14	82	8	10
Kvinder	60	16	24	53	28	19	72	19	19	87	8	5
<i>Vietnam</i>												
Mænd	-	-	-	-	-	-	43	36	21	67	20	14
Kvinder	-	-	-	-	-	-	51	24	25	82	9	9
<i>Alle etniske minoriteter:</i>												
Mænd	50	24	26	61	19	20	70	18	12	83	8	9
Kvinder	50	23	26	64	20	20	73	16	11	90	5	6
<i>Hele befolkningen:</i>	IEU			FU			VU					
Mænd	34			42			24					
Kvinder	37			35			28					

IEU = ikke en erhvervskompetencegivende uddannelse

FU = faglig uddannelse

VU = videregående uddannelse

Kilde: Hummelgaard et al, 1998, tabel 2.f-2.h.

Schmidt & Jakobsen viser også, at de unge indvandrere fra Pakistan i højere grad får en erhvervskompetencegivende uddannelse end de unge indvandrere fra Tyrkiet (som beskrevet i bilag B1.3 fokuserer denne survey-undersøgelse på indvandrere fra Tyrkiet, Pakistan og det tidligere Jugoslavien, som i 1991 var 29-36 år gammel, og som var indvandret til Danmark før de fyldte 16 år). En stor andel af indvandrerne fra Tyrkiet er endda uden en afgangsprøve fra folkeskolen. Lidt over 25 pct. af mændene og knap 35 pct. af kvinderne fra Tyrkiet, som kom til Danmark før de fyldte 16 år, har gået i folkeskolen uden at få en afsluttende eksamen. Endvidere har knap 10 pct. af kvinderne fra Tyrkiet slet ikke gået i den danske folkeskole. Sammenlignet hermed er under 10 pct. af de unge indvandrere fra Pakistan uden en afgangsprøve fra folkeskolen (Schmidt & Jakobsen, 2000, tabel 3.1. og figur 3.6).

Efterkommerne og indvandrerne, der kom til Danmark som børn, tager ikke kun i forskelligt omfang en erhvervskompetencegivende uddannelse afhængigt af oprindelsesland. De vælger også forskellige uddannelser (Hummelgaard et al, 1998 og Schmidt & Jakobsen, 2000). Fx vælger mange personer med oprindelse i Pakistan en videregående uddannelse (især en lang videregående uddannelse). En sammenligning af forde-

lingen af uddannelsesretninger for unge indvandrere og jævnaldrende danskere for de personer, som har fuldført eller er i gang med en erhvervskompetencegivende uddannelse, viser, at unge indvandrere fra Pakistan også i langt højere grad end jævnaldrende danskere vælger en lang videregående uddannelse – 30 pct. af mændene og knap 20 pct. af kvinderne med oprindelse i Pakistan vælger en lang videregående uddannelse mod mellem 10 og 15 pct. af de jævnaldrende danske mænd og kvinder. Mændene med oprindelse i Tyrkiet, som ikke i særligt stort omfang får en erhvervskompetencegivende uddannelse, vælger i lige så høj grad en lang videregående uddannelse som jævnaldrende danske mænd blandt de personer, der tager en erhvervskompetencegivende uddannelse (Schmidt & Jakobsen, 2000, tabel 3.3).

Hvad påvirker de unges uddannelsesniveau?

Forskellige forhold influerer på om efterkommere og indvandrere, opvokset i Danmark, får en erhvervskompetencegivende uddannelse. Fx danskkundskaber, forældrenes uddannelsesniveau og socioøkonomiske status og personens egne planer omkring familiedannelse.

I den landsdækkende interviewundersøgelse beskrevet i Schmidt & Jakobsen, 2000, er indvandrere, som ikke har påbegyndt en erhvervskompetencegivende uddannelse, blevet spurgt om årsagen hertil (tabel 6). Mange angiver, at de ikke har fået en uddannelse på grund af problemer med det danske sprog. Problemer med det danske sprog kan være med til at forklare, at de i mindre grad end jævnaldrende danskere får en erhvervskompetencegivende uddannelse. Som det vil fremgå af afsnit 3, afhænger danskkundskaberne bl.a. af alder ved indvandringen. Indvandrere med oprindelse i Tyrkiet var generelt ældre ved indvandringen til Danmark end indvandrere med oprindelse i Pakistan (omkring 60 pct. af indvandrere med oprindelse i Tyrkiet kom til Danmark før de fyldte 10 år, mens det samme gælder 85-90 pct. af indvandrere med oprindelse i Pakistan). Dette kan være med til at forklare, at indvandrere fra Tyrkiet i mindre omfang end de øvrige har fuldført eller er i gang med en erhvervskompetencegivende uddannelse (Schmidt & Jakobsen, 2000, bilagstabel 2.3)

Tabel 6

29-36-årige indvandrere, som kom til Danmark før de fyldte 16 år, og som ikke har påbegyndt en erhvervskompetencegivende uddannelse i 1999. Hvorfor ikke? Procent

	Tyrkiet		Pakistan	
	Mænd	Kvinder	Mænd	Kvinder
Mine forældre ville ikke have det	7	16	0	13
Mit dansk var ikke godt nok	18	21	12	31
Kunne ikke klare det/læsestoffet var svært	12	15	12	19
Jeg var nødt til at arbejde	47	24	23	25
Jeg skulle giftes/have barn	8	15	4	44
Jeg så ingen fremtid i det	5	3	8	0
Jeg var skoletræt	10	15	19	19
Andet	25	26	46	19
I alt personer	60	68	26	16

Note: Det er udelukkende de svarpersoner, der har ikke har påbegyndt en erhvervskompetencegivende uddannelse, som indgår i denne tabel. Personerne har kunnet angive flere årsager til, at de ikke har påbegyndt en erhvervskompetencegivende uddannelse.

Kilde: Schmidt & Jakobsen, 2000, tabel 3.4

Relativt mange af de unge indvandrere svarer endvidere, at de ikke har påbegyndt en uddannelse, fordi de var nødt til at arbejde, skulle giftes/have barn eller fordi deres forældre ikke synes, de skulle have en uddannelse (tabel 6). Da der ikke er en tilsvarende undersøgelse af de jævnaldrende danskere, er det svært at vurdere, om disse grunde har større betydning for indvandrerne end for danskerne. Indvandrerne medtaget i undersøgelsen bliver gift i en tidligere alder end deres danske jævnaldrende (Schmidt & Jakobsen, 2000), og derfor er ægteskab (og børn) måske i højere grad en årsag til, at nogle personer ikke får en uddannelse blandt indvandrerne end blandt de jævnaldrende danskere? (Det kan selvfølgelig også være den anden vej rundt: at mange indvandrere vælger at stifte familie tidligt da de netop ikke ønsker en uddannelse). Ægteskab og børn behøves ikke nødvendigvis at være en hindring for at studere – mange studerer selvom de er gift og har børn. Men der kan være forskellige forventninger blandt forskellige etniske minoritetsgrupper og danskere til, om mændene skal kunne forsørge en familie, når de er gift og derfor er nødt til at arbejde, og til om gifte kvinder skal forsørges og derfor ikke behøver en uddannelse?

Som nævnt svarer nogle af indvandrerne, at de ikke har påbegyndt en uddannelse, fordi deres forældre ikke ville have det eller fordi de var nødt til at arbejde. Både dansk og international forskning viser, at forældrenes uddannelsesniveau og arbejdsmarkeds-tilknytning, og de omgivelser, som de unge vokser, op i har betydning for hvor vidt de unge får en erhvervskompetencegivende uddannelse (se fx Heinesen, 1999).

Betydningen af den sociale arv undersøges også inden for indvandrerforskningen (se fx Borjas, 1999). I følge Borjas virker den sociale arv for etniske minoriteter gennem

tre kanaler: en direkte effekt fra forældrene, effekter af det boligområde, hvor individet vokser op og effekter fra den etniske gruppe individet tilhører (Borjas, 1999). Forældrenes påvirker blandt andet børnene gennem deres holdninger til uddannelse og arbejde, den støtte de giver (og har mulighed for at give) børnene i skolegangen, og de informationer de videregiver til børnene om uddannelses- og jobmuligheder. På samme måde bliver børnene påvirket af holdninger og socioøkonomiske forhold blandt de mennesker, de møder inden for deres egen etniske gruppe og i det kvarter, hvor de vokser op i. Andelen af etniske minoriteter i kvarteret kan også have betydning for de uddannelsesmæssige færdigheder, som de etniske minoritetsbørn opnår. Man kan fx forestille sig, at det kan have en negativ indflydelse på børnenes danskundskaber, hvis de vokser op i et kvarter og går på en skole med mange tosprogede beboere/elever (dette mener fx hovedparten af de 29-36-årige indvandrere fra Tyrkiet og Pakistan er tilfældet (Schmidt & Jakobsen, 2000, figur 5.1).

I Schmidt & Jakobsen, 2000, er den direkte effekt fra forældrenes uddannelsesbaggrund undersøgt. Forældrenes uddannelsesbaggrund og holdninger til uddannelse har betydning for, om indvandrerne med oprindelse i Tyrkiet og Pakistan, som er kommet til Danmark som børn, får en erhvervskompetencegivende uddannelse. De unge indvandrere, der har mindst en forælder, der slet ikke har gået i skole, og som har oplevet, at forældrene ikke har været meget interesseret i, at de fik en uddannelse, har i mindre grad en erhvervskompetencegivende uddannelse end de øvrige indvandrere med oprindelse i Tyrkiet og Pakistan. Der er som beskrevet tidligere i dette afsnit store forskelle på uddannelsesniveautet blandt forældrene til disse unge indvandrere. De dårligst uddannede er forældrene fra Tyrkiet. Der er endvidere en sammenhæng mellem forældrenes uddannelsesniveau og den interesse, som de unge indvandrere har oplevet forældrene har haft for, at de fik en uddannelse – denne sammenhæng er stærkest for kvinderne. Det er således de unge indvandrere med oprindelse i Tyrkiet som sjældnest har oplevet, at deres forældre har været interesseret i at de fik en uddannelse – dette gælder især kvinderne med oprindelse i Tyrkiet (Schmidt & Jakobsen, 2000, figur 3.8).

Selvom der er en stærk sammenhæng mellem fx forældrenes uddannelse og de unges uddannelsesniveau, er der stadig en del af de unge efterkommere og indvandrere, der bryder den sociale arv – fx børn af analfabeter som bliver akademikere. Nogle forskere har fremhævet, at forældregenerationens ringe uddannelsesniveau, dårlige jobs og høje arbejdsløshed ligefrem kan virke motiverende for de unge: de vil ikke som deres forældre opleve job med dårlige arbejdsforhold eller arbejdsløshed (se Ejrnæs & Tireli, 1992, og Mørck, 1997).

Hvad påvirker de unges valg af uddannelsesretning?

Forældrene og miljøet, de unge vokser op i, har ikke kun betydning for, om de unge får en uddannelse, men kan også have betydning for hvilke uddannelser de unge vælger. Forældrenes holdninger til uddannelse påvirkes blandt andet af den status uddannelse tillægges. Ligesom det at have en uddannelse kan have forskellig status i forskellige grupper, kan forskellige uddannelsesretninger have forskellig status. Nogle af ind-

vandrerne kommer ind på dette i de kvalitative interviews i Schmidt & Jakobsen, 2000:

“Forældrene har visse fordomme. De vil ikke have, at deres datter bliver sygeplejerske, for det er der så mange fordomme omkring i Pakistan. Man vil gerne kunne tage tilbage til sit hjemland og sige ‘ja, min søn læser til læge’ eller noget andet smart.” (kvinde med oprindelse i Pakistan)

En undersøgelse af Ejrnæs & Tireli om tyrkiske unges vej ind i det danske uddannelsessystem bekræfter tendensen til, at forældrene til disse unge i størst omfang værdsætter akademiske uddannelse (især var der mange som ønskede deres børn skulle påbegynde medicin-studiet) (Ejrnæs & Tireli, 1992). Som det fremgår af citatet fra den pakistanske kvinde, kan forældrenes holdninger til uddannelse hænge sammen med uddannelsernes status i hjemlandet. Ejrnæs & Tireli nævner dog også, at forældrenes fokusering på bestemte uddannelser kan hænge sammen med, at de ikke har et ret stort kendskab til det danske uddannelsessystem, og derfor har svært ved at indgå i en dialog om fordele og ulemper ved de forskellige uddannelser. Lægestudiet er fx en uddannelse som forældrene kender fra Tyrkiet, og det er endvidere en uddannelse, som kan anvendes både i Danmark og oprindelseslandet (Ejrnæs & Tireli, 1992).

De unge fra Pakistan vælger i overensstemmelse med ovenstående i høj grad en lang videregående uddannelse. Det samme er ikke tilfældet for de unge fra Tyrkiet – de har en fordeling på uddannelsesretning der meget ligner danskerens (Schmidt & Jakobsen, 2000).

Frafald og barriere i uddannelsessystemet

Der er selvfølgelig også unge, der påbegynder en erhvervskompetencegivende uddannelse, som de ikke fuldfører. Tal fra Undervisningsministeriet viser, at etniske minoriteter med oprindelse i mindre udviklede lande har et større frafald end danskere – det gælder både på de erhvervsfaglige og videregående uddannelser (Undervisningsministeriet, 2000). Der er endnu ikke viden om årsagerne til det større frafald blandt etniske minoriteter. Men det kan blandt andet hænge sammen med, at de etniske minoriteter ikke behersker det danske sprog i tilstrækkelig grad, at de i højere grad vælger en “forkert” uddannelse pga. mindre kendskab til det danske uddannelsessystem og for de erhvervsfaglige uddannelsers vedkommende, at indvanderne har sværere ved at finde praktikpladser. PLS Consult har for Nævnet for Etnisk Ligestilling lavet en analyse af praktikpladssituationen for etniske minoriteter, som primært bygger på telefoninterview med kommuner/amter, private virksomheder og erhvervsskoler.

I undersøgelsen identificeres en række barrierer, der gør det svært for de etniske minoriteter at finde en praktikplads. Nogle knytter sig til de etniske minoriteter og andre kan henføres til arbejdsgiverne. For det første er arbejdsgivernes kvalifikationskrav, som kan deles op i faglige kvalifikationer og gode dansk kundskaber og bløde ikke-faglige kvalifikationer, ifølge undersøgelsen en barriere. Erhvervsskolerne vurderer, at der er grupper blandt de etniske minoriteter, der har svært ved at leve op til arbejdsgivernes krav om faglige kvalifikationer og dansk kundskaber. En del arbejdsgivere me-

ner endvidere at etniske minoriteter generelt mangler bløde kvalifikationer, så som kendskab til dansk arbejdspladskultur og forståelse for dansk humor. Alene en forventning om, at ansøgere med etnisk minoritets baggrund mangler disse kvalifikationer, kan få arbejdsgiverne til at sortere dem fra. 25 pct. af de private virksomheder svarer ja til, at et dansk eller nordisk-klingende navn øger chancen for at komme til ansættelsessamtale. For det *andet* viser undersøgelsen, at hensyn til virksomhedens kunder og andre ansatte får nogle arbejdsgivere til at fravælge etniske minoriteter. For det *tredje* peger erhvervsskolerne på, at etniske minoriteter sender for få uopfordrede ansøgninger og mangler sociale netværk, der kan give dem vigtige informationer om virksomheder, som ansætter praktikanter (Nævnet for Etnisk Ligestilling, 1996).

2.2. Danskkundskaber

Rockwool Fondens Forskningsenhed har belyst indvandrere og efterkommernes danskkundskaber i deres survey-undersøgelse. Blandt andet er respondenterne blevet spurgt, om de mener, at deres danskkundskaber er “meget gode” (flydende), “gode”, “middel”, “dårlige” eller “meget dårlige”. Dette er vist i tabel 7. De etniske minoriteter med oprindelse i Somalia har de dårligste danskkundskaber blandt de viste indvandrergupper i tabel 7 – kun omkring 10 pct. vurderer, at de taler dansk flydende og omkring 30 pct., at de taler dårligt eller meget dårligt dansk. De etniske minoriteter fra Iran har derimod den største andel, der vurderer, at de taler dansk meget godt eller godt (ca. 70 pct.) og den mindste andel, der vurderer, at de taler dansk dårligt eller meget dårligt (ca. 8 pct.). Rockwool-fonden har også fået interviewer til at vurdere respondenternes danskkundskaber (uanset om interviewet blev gennemført på dansk eller respondentens modersmål, blev interviewet indledt med en samtale på dansk). Dette viser en tendens til, at respondenterne overvurderer deres danskkundskaber med en kategori (Larsen, 2000).

Tabel 7

Mener De, at Deres danskkundskaber er...? Indvandrere og efterkommere efter oprindelsesland. Procent.

	Iran	Libanon	Pakistan	Somalia	Tyrkiet	Vietnam
Meget gode	24	25	31	11	20	18
Gode	45	24	21	27	31	17
Middel	23	30	29	32	34	38
Dårlige	6	15	16	20	11	20
Meget dårlige	2	6	5	11	4	8
I alt pct.	100	100	100	100	100	100
I alt personer	404	402	424	401	548	441

Kilde: Larsen, 2000, tabel 2.15

Som forventet har efterkommerne bedre danskkundskaber end indvandrerne, og de indvandrere, som er kommet til Danmark som børn, taler bedre dansk end de indvandrere, der var voksne ved indvandringen (Larsen, 2000). Schmidt & Jakobsen finder ligeledes at alder ved indvandringen har betydning for danskkundskaberne: jo yngre børnene var ved indvandringen til Danmark, jo bedre dansk taler de som voksne (Schmidt & Jakobsen, 2000).

Rockwool Fondens Forskningsenhed har ved hjælp af regressionsanalyser undersøgt, hvilken betydning forskellige faktorer har for, om indvandrere, som var mindst 13 år ved ankomsten til Danmark, taler dårligt eller meget dårligt dansk (tabel 8). De forklarende variable er delt i to grupper: variable der vedrører forhold før og i forbindelse med indvandringen, og variable der vedrører tiden i Danmark. For den første gruppe variable er kausaliteten klar, men den er sværere at vurdere for variablene vedrørende tiden i Danmark

Uddannelse fra oprindelseslandet og hovedbeskæftigelse i hjemlandet inden emigration har nogen betydning for indvandrernes dansk kundskaber, idet indvandrere med en gymnasial uddannelse som højeste fuldførte uddannelse har bedre dansk kundskaber end de øvrige. Endvidere har de indvandrere, som var studerende som hovedbeskæftigelse, også bedre dansk kundskaber end de øvrige (tabel 8).

Opholdsgrundlaget har ikke betydning for dansk kundskaberne. Det har opholdstiden i Danmark og alder ved indvandring derimod. Indvandrere, som har opholdt sig over 5 år i Danmark har signifikant bedre dansk kundskaber end indvandrere der kun har været 2-5 år i Danmark. Jo ældre ved ankomsten til Danmark jo større er sandsynligheden for at have dårlige eller meget dårlige dansk kundskaber (Larsen, 2000). Betydningen af alder ved indvandring kan hænge sammen med at yngre har lettere ved at lære sprog end ældre, og at de måske har et større incitament til lære det danske sprog, da de skal leve flere år i Danmark, blandt andet har de flere år tilbage på arbejdsmarkedet.

Tabel 8

Faktorer af betydning for dansk kundskaberne blandt indvandrere, der var mindst 13 år ved ankomsten til Danmark.

	Mænd	Kvinder
<i>Forhold før og i forbindelse med indvandringen:</i>		
Oprindelsesland	***	***
Udenlandsk uddannelse	***	Ingen betydning
Hovedbeskæftigelse i hjemlandet	***	***
Opholdsgrundlag	Ingen betydning	Ingen betydning
Alder på ankomsttidspunkt	***	***
<i>Tiden i Danmark:</i>		
Opholdstid	***	**
Enlig/gift med indvandrer/gift med dansker	Ingen betydning	**
Mange/få indvandrere i kvarteret	Ingen betydning	***
Helbred	***	Ingen betydning
Hovedbeskæftigelse i Danmark	***	***
Danskundervisning	Ingen betydning	***
Dansk uddannelse	***	***
Sprog der tales i hjemmet	***	***
Omgås danskere	Ingen betydning	***
Højnet sit uddannelsesniveau i Danmark	Ingen betydning	**

Note: Signifikant på ***= 1%-niveau, **=5%-niveau, *=10%-niveau

Kilde: Larsen, 2000, tabel 2.19

Mht. variable er relateret til tiden i Danmark er der store forskelle på betydningen for hhv. mænds og kvinders danskkundskaber. Det har fx betydning for kvinderne danskkundskaber om de bor i et kvarter med en høj andel af indvandrere (negativ effekt på danskkundskaberne), om de omgås danskere (positiv effekt af kontakt med danskere), og om de har modtaget danskundervisning (positiv effekt), mens disse forhold ifølge analysen ikke har betydning for mændenes danskkundskaber. Hovedbeskæftigelse i Danmark, dansk uddannelse og hvilket sprog der tales i hjemmet har til gengæld betydning for både kvinder og mænd. Indvandrere, som er i beskæftigelse eller under uddannelse, har bedre danskkundskaber end de øvrige indvandrere. ligesom indvandrere, som har gennemført en uddannelse i Danmark, har bedre danskkundskaber end de øvrige indvandrere. Endelig har indvandrere, som mest taler dansk i hjemmet, bedre danskkundskaber end indvandrere, som mest taler modersmålet i hjemmet (Larsen, 2000).

2.3 Betydningen af uddannelse og danskkundskaber

Uddannelsesmæssige kvalifikationer bliver af stadig større betydning på det danske arbejdsmarked, hvilket bl.a. viser sig ved, at andelen af beskæftigede med en erhvervskompetencegivende uddannelse er stigende. Scott og Rosholm, Scott & Husted argumenterer endvidere for, at betydningen af landespecifik human kapital er øget i de sidste årtier, da den økonomiske og teknologiske udvikling har ændret kravene til arbejdskraftens kvalifikationer. Udover at kravene til uddannelsesmæssige kvalifikationer er steget, har den teknologiske udvikling i 1970'erne og 1980'erne ført til ændringer i produktionsmetoderne og organiseringen af arbejdet i mange virksomheder, og disse ændringer øger kravene til kommunikation mellem de enkelte arbejdstagere. Det indebærer eksempelvis, at kravene til indvandreernes danskkundskaber og kendskab til dansk arbejdspladskultur øges, og det derfor i de sidste årtier er blevet sværere for indvandrene at blive integreret på arbejdsmarkedet (Scott, 1999 og Rosholm, Scott & Husted, 2000).

Selvom tendensen er, at danskkundskaber får stigende betydning for beskæftigelsen, er der selvfølgelig stadig job, som kun kræver få danskkundskaber. Indvandrene, som overhovedet ikke kan dansk, vil også i nogle tilfælde kunne få arbejde, fx i indvandrerejete virksomheder. Der er endvidere forhold, der i et vist omfang trækker i retning af faldende betydning af landespecifikke human kapital. Globaliseringen indebærer bl.a. et stigende antal international orienteret virksomheder, hvor arbejds sproget er engelsk. Men disse internationale arbejdspladser udgør stadig en begrænset del jobbene in Danmark.

Der er ikke forsket meget i betydningen af formel uddannelse (hverken dansk eller udenlandsk uddannelse) og danskkundskaber for etniske minoriteter på det danske arbejdsmarked.

Rockwool Fondens Forskningsenhed har i deres analyser af uddannelsesniveaueet blandt indvandrere (se bilag B1.2) set på, i hvilket omfang indvandrene har kunnet anvende deres medbragte uddannelse på det danske arbejdsmarked. Andelen af de indvandrere, der har opgivet, at de har afsluttet en skole- eller erhvervsuddannelse, som

siger de har haft mulighed for at anvende deres uddannelse i Danmark (i et job), svinger for indvandrergupperne (tabel 9) – der skal dog tages forbehold for, at der er forholdsvis få observationer inden for de enkelte indvandrergupper. Især fra Somalia er der relativt få, som har kunnet anvende deres uddannelse i Danmark, hvilket dog kan hænge sammen med, at deres opholdstid i Danmark gennemsnitlig er kortere end indvandrerne fra de øvrige oprindelseslande. De få somaliere, der svarer ja til, at de har kunnet anvende deres uddannelse i Danmark, har i gennemsnit været 11 år i Danmark mod knap 5 år blandt de somaliere, der svarer nej. For de øvrige indvandrergupper er forskellene mht. opholdstid ikke så markante (Larsen, 2000).

Tabel 9

Andel indvandrere, som var mindst 13 år ved ankomsten til Danmark og har afsluttet en udenlandsk uddannelse, som har kunnet anvende den i Danmark (i et job), fordelt efter oprindelsesland og højst afsluttet uddannelse ved indvandringen. 16-70 år. Procent.

	Grund- skole	Gymnasial	Faglig	Videre- gående	I alt	Heraf erhvervs- aktive	Antal
Iran	30	36	18	36	30	72	108
Libanon	20	29	37	35	33	72	75
Pakistan	50	33	67	42	46	54	28
Somalia	33	20	17	4	8	17	71
Tyrkiet	3	50	0	56	23	62	57
Vietnam	45	24	17	56	29	80	68

Kilde: Larsen, 2000, tabel 2.7

De to-tredjedele af indvandrerne, som har svaret nej til at de kunne anvende deres medbragte uddannelse i Danmark, giver forskellige begrundelser (tabel 10). De hyppigste svar er manglende dansk kundskaber, at uddannelsen ikke kan godkendes, og at uddannelse er irrelevant eller forældet. Kun få benytter diskrimination som begrundelse (Larsen, 2000).

Tabel 10

Indvandrere, som var mindst 13 år ved ankomsten til Danmark og har afsluttet en udenlandsk uddannelse, men som ikke har kunnet anvende den i Danmark. Svar på spørgsmål om årsagen hertil. Procent.

	Procent
Manglende danskundskaber	20
Uddannelse kan ikke godkendes	15
Uddannelse er irrelevant eller forældet	21
Manglende eller bortkommet eksamensbevis	2
Diskrimination	1
Kunne ikke få praktikplads	1
Har ikke søgt	7
Sygdom	5
Alder	4
Andre årsager	21
Uoplyst	4
I alt pct.	100
I alt personer	621

Note: vægtet efter de respektive indvandrergruppers faktiske størrelse i den danske befolkning. Interviewpersonerne skulle kun angive én årsag.

Kilde: Larsen, 2000, tabel 2.8.

Rockwool Fondens Forskningsenhed har undersøgt betydningen af det samlede uddannelsesniveau (det er minimumskønnet, som anvendes, se afsnit 2.2) og danskundskaberne for sandsynligheden for at være i beskæftigelse. Denne analyse er lavet for hhv. mænd og kvinder fra de udvalgte oprindelseslande i alderen 16-66 år (se bilag B1.1). Ifølge denne analyse øger gode danskundskaber signifikant chancen for beskæftigelse. Det samlede uddannelsesniveau påvirker sandsynligheden for, at kvinderne er i beskæftigelse: Kvinder med en videregående uddannelse har en større sandsynlighed for at være i beskæftigelse end kvinder, som har en grundskoleuddannelse eller en gymnasial uddannelse som højeste fuldførte uddannelse. Derimod har uddannelsesniveauet ifølge analysen ikke betydning for mændenes sandsynlighed for at være i beskæftigelse. Dette resultat kan dog hænge sammen med at danskundskaber og uddannelse er stærkt korreleret (Schultz-Nielsen, 2000). En anden dansk analyse baseret på register data har også analyseret sammenhæng mellem uddannelse og beskæftigelse og viser, at en uddannelse gennemført i Danmark forbedre sandsynligheden for beskæftigelse for både indvandrere såvel som danskere (Husted et al, 2000).

Hummelgaard et al. viser, at uddannelse har betydning for arbejdsløshedsniveauet blandt de unge efterkommere og de indvandrere, som er kommet til Danmark som børn. Efterkommerne og indvandrerne har et betydeligt højere ledighedsniveau end de jævnaldrende danskere, men uddannelse kan ikke forklare hele forskellen i ledighed. Kun en tredjedel af forskellen i ledighed mellem efterkommere og danskere kan eksempelvis forklares med et lavere uddannelsesniveau blandt efterkommerne (Hummelgaard et al, 1998, afsnit 3.2).

Analyserne gennemført af Schmidt & Jakobsen om unge indvandrere, som kom til Danmark som børn, viser overraskende, at der kun er små forskelle på de interviewede indvandrere med oprindelse i Pakistan og Tyrkiet med hensyn til beskæftigelsesfre-

kvenser på trods af store forskelle i andele med en erhvervskompetencegivende uddannelse (se afsnit 2.2.). Derimod har uddannelse indflydelse på, hvor i stillingshierarkiet indvandrerne er placeret. Personer med oprindelse i Tyrkiet er typisk længere nede i stillingshierarkiet end personer med oprindelse i Pakistan. De er i højere grad ansat i ikke-faglærte job og i mindre grad som funktionærer med underordnede (Schmidt & Jakobsen, 2000, tabel 4.1, 4.2 og 4.3).

3. Centrale spørgsmål i den fremtidige forskning

Der er mange spørgsmål omkring etniske minoriteters dansk kundskaber og uddannelsessituation og betydningen heraf for arbejdsmarkedstilknytningen som vil være relevante og vigtige at få undersøgt (nogle af spørgsmålene er ved at blive undersøgt bl.a. i AMID-sammenhæng). De eksisterende forskningsresultater viser, at indvandrernes uddannelse og dansk kundskaber har stor betydning for deres muligheder for at opnå beskæftigelse (afsnit 2.3). Vi har til gengæld lidt viden om, i hvor høj grad der for de etniske minoriteter er overensstemmelse mellem kvalifikationer (dansk uddannelse, medbragt uddannelse, erhvervserfaring....) og jobkategorien, og hvor stor jobmobiliteten er blandt de etniske minoriteter. Et centralt spørgsmål er om de etniske minoriteter i højere grad end danskerne har job, de er overkvalificeret til, og om de i givet fald fastholdes i disse job. En hypotese kunne være, at indvandrere efter ankomsten til Danmark må tage job på et lavt niveau sammenlignet med jobbet i hjemlandet pga. manglende human kapital specifik for Danmark, men efterhånden som de tilegner sig mere human kapital specifik for Danmark bevæger de sig op i stillingshierarkiet og får job, der svarer til deres kvalifikationer. En anden hypotese kunne være at indvandrere ofte må tage et job med et lavt kvalifikationsindhold på grund af manglende human kapital specifik for Danmark eller diskrimination, og at sandsynligheden for at hænge fast i dette job er stor, hvis de ikke hurtigt finder et "passende" job pga. tab af human kapital, demotivation eller negative signaler.

Der er også forholdsvis lidt eksisterende forskning omkring, hvor meget indvandrerne investerer i uddannelse, efteruddannelse og dansk kundskaber efter ankomsten til Danmark, og især hvad der er af betydning herfor. Rockwool Fondens Forskningsenhed har bl.a. lavet enkelte analyser omkring dette (se afsnit 2.3). Flere faktorer kan have betydning og vil være interessant at analysere nærmere, fx beskæftigelses- og uddannelsesstatus før emigration, opholdsgrundlag, forventet opholdstid/evt. planer om, at vende tilbage til oprindelseslandet, alder ved indvandring, økonomiske incitamenter til at videreuddanne sig i Danmark, familiedannelse, holdninger til ægteskab, sociale netværk. Som beskrevet i afsnit 2.1 vælger efterkommerne og indvandrere, som er kommet til Danmark som børn, forskellige uddannelsesretninger. Eksempelvis vælger de unge indvandrere fra Pakistan i højere grad en lang videregående uddannelse, end de unge indvandrere fra Tyrkiet. Det kunne også være interessant nærmere at belyse årsagerne hertil.

Endelig vil det være væsentlig at fokusere på, hvorfor etniske minoriteter har et større frafald end danskerne på de videregående og faglige uddannelse. Hvad er det for nogle barrierer de møder i uddannelsessystemet?

Bilag 1: Beskrivelse af undersøgelserne

B1.1 Danmarks Statistik (2000): Indvandrernes uddannelsesniveau

Danmark Statistik har i en lang årrække offentliggjort statistik om befolkningens uddannelse. Denne statistik har dog kun indeholdt oplysninger om uddannelse gennemført i Danmark, og derfor har der i høj grad manglet oplysninger om indvandrernes medbragte uddannelse. Denne svaghed ved uddannelsesstatikken er blevet mere og mere synlig i takt med en stigende indvandring til Danmark. Danmarks Statistiks gennemførte derfor i efteråret 1999 en survey-undersøgelse, som havde til formål at tilvejebringe flere uddannelsesoplysninger for indvandrerne (Mørkeberg, 2000, afsnit 8.1).

Undersøgelsens målgruppe blev afgrænset til at være indvandrere, som var mellem 18-59 år pr. 1. januar 1999 og 16 år eller derover ved indvandringstidspunktet. Endvidere blev indvandrere, som ifølge Danmarks Statistiks uddannelsesregister havde en erhvervskompetencegivende pr. oktober 1997 ikke medtaget i undersøgelsen.

I alt modtog 152.181 personer et spørgeskema fra Danmarks Statistik. Den samlede svarprocent blev på knap 50 pct. Der er dog store variationer mellem forskellige grupper af indvandrere. Mens over 60 pct. af indvandrerne fra Holland, Tyskland, Iran og Irak har besvaret spørgeskemaet, er det samme kun gældende for mellem 30 og 40 pct. af indvandrerne fra Tyrkiet, Somalia, Libanon, Marokko og Pakistan. Der er lavet en statistisk korrektion for manglende data ved at sammenligne indvandrere med og uden en uddannelseskode mht. en række relevante baggrundsvariable for derigennem at skabe mulighed for en statistisk beskrivelse af uddannelsesbaggrunden hos alle indvandrere. De baggrundsvariable som er anvendt, er køn, oprindelsesland, alder ved indvandringstidspunktet og nuværende alder (Mørkeberg, 2000, afsnit 8.10-8.11).

B1.2. Mogensen & Matthiessen (red) (2000): Integration i Danmark omkring årtusindeskiftet. Indvandrernes møde med arbejdsmarkedet og velfærdssamfundet

Rockwool Fondens Forskningsenhed har lavet en analyse, der omhandler indvandrere og deres levevilkår, med særlig vægt på forløbet af integrationen på det danske arbejdsmarked. Datagrundlaget for analysen er survey-data og registerdata.

Til survey-undersøgelsen blev 3.615 interview gennemført fra november 1998 til april 1999 med 16-70-årige indvandrere og efterkommere med oprindelse i Jugoslavien, Iran, Libanon, Pakistan, Polen, Somalia, Tyrkiet og Vietnam. Bruttostikprøven var på 6.257 personer og svarprocenten var på 57,8 pct. En tilsvarende interviewundersøgelse blev gennemført blandt hele befolkningen, hvor 961 personer blev interviewet. Der blev primært gennemført telefoninterview. Disse blev dog suppleret med besøgsinterview, fordi mange respondenterne ikke havde telefon

Registerdataene, som anvendes i analysen, indeholder data om alle ikke-vestlige indvandrere og efterkommere, 25 pct. af alle vestlige indvandrere og 2 pct. af danskerne, der opholdt sig i Danmark på mindst et af tidspunkterne 1.1 1984, 1.1 1985,....., 1.1.1998, 1.7. 1998 og som på et af disse tidspunkter var mellem 16 og 70 år.

B1.3. Schmidt & Jakobsen (2000): 20 år i Danmark. En undersøgelse af nydanskernes situation og erfaringer

Denne rapport beskriver forskellige aspekter af tilværelsen i Danmark for 29-36-årige indvandrere med oprindelse i Tyrkiet, Pakistan eller det tidligere Jugoslavien, som har boet mindst 20 år i Danmark. Formålet med rapporten var at klarlægge, hvordan de unge indvandreres liv har udviklet sig, og hvilke erfaringer de har gjort sig. Undersøgelsen berører en række forskellige temaer, blandt andet: uddannelse, arbejde, boligforhold, familiestruktur og ægteskab, religion og kultur, forholdet til oprindelseslandet og Danmark og deltagelse i det politiske liv.

Undersøgelsen er landsdækkende og bygger på spørgeskemaoplysninger fra besøgsinterview. I alt 1052 respondenter var udvalgt til undersøgelsen, og i alt 693 personer blev interviewet, hvilket giver en svarprocent på 66 pct. Der blev supplerende udført 15 kvalitative interview med personer fra de etniske minoritetsgrupper, for at uddybe og nuancere besvarelsene fra spørgeskemainterviewene. I 1988 blev (næsten) den samme gruppe personer interviewet omkring de samme temaer – de var dengang mellem 18-25 år. Resultater fra denne undersøgelse er beskrevet i Just Jeppesen, 1989.

B1.4 Hummelgaard et al (1998): Uddannelse og arbejdsløshed blandt unge indvandrere

Formålet med denne rapport er at give en kortfattet og overvejende deskriptiv analyse af uddannelsesniveaue og den arbejdsmarkedsmæssige situation for både efterkommerne og de indvandrere, som er kommet til Danmark som børn. Analyserne bygger udtræk fra AKFs forløbsregister for sociale processer og boligforhold for indvandrere og efterkommere og fra AKFs forløbsregister for sociale processer og boligforhold, som omfatter 10 pct. af den danske befolkning over 14 år. På tidspunktet da denne undersøgelse blev gennemført indeholdt forløbsregisteret oplysninger for indvandrere og efterkommer for perioden 1984-1994 (datasættet siden blevet opdateret).

Litteratur

- Chiswick, B.R. (1978): The effect of Americanization on the Earnings of Foreign-born Men, in *Journal of Political Economy*, 1978, vol. 86, no. 5.
- Borjas G.J. (1999): *Heaven's door*. Princeton: Princeton University Press.
- Ejrnæs, M. & Tireli, U (1992): *Æblet falder langt fra stammen - en undersøgelse af tyrkiske andengenerationsindvandrere, der er på vej i det danske uddannelsessystem*. København: Forlaget Fremad
- Hamburger, C. (1997): Etniske minoriteter og social integration, i Zeuner, L. (red.): *Social integration*. København: Socialforskningsinstituttet 97:9.
- Heinesen, E. (1999): *Den sociale arvs betydning for unges valg og resultater i uddannelsessystemet*. København: Socialforskningsinstituttet. Arbejdsrapport 2 om social arv.
- Hummelgaard, H.; Graversen, B.K.; Husted, L. & Nielsen, J.B. (1998): *Uddannelse og arbejdsløshed blandt unge indvandrere*. København: AKF forlaget.
- Hummelgaard, H.; Husted, L.; Nielsen, H.S.; Rosholm, M. & (2002): *Uddannelse og arbejde for anden generationsindvandrere*. København: AKF forlaget.
- Husted, L; Nielsen, H.L.; Rosholm, M & Smith, N. (2000): *Employment and Wage assimilation of Male of First Generation Immigrants in Denmark* CLS Working paper, nr. 1.
- Just Jeppesen, K. (1989): *Unge indvandrere - En undersøgelse af andengenerationen fra Jugoslavien, Tyrkiet og Pakistan*. København: Socialforskningsinstituttet. Rapport 89:6.
- Larsen, C. (2000): Uddannelse og danskundskaber, i Mogensen, G.V. & Matthiessen, P.C. (red.): *Integration i Danmark omkring årtusindeskiftet*. Århus: Århus Universitetsforlag.
- Mørck, Y. (1997): Fra analfabet til student - i løbet af en generation. *Undervisningsministeriets Tidsskrift Uddannelse*, nr.1 1997.
- Mørkeberg, H. (2000): *Indvandrernes uddannelse*. København: Danmarks Statistik.
- Mogensen, G.V. & Matthiessen, P.C. (red.) (2000): *Integration i Danmark omkring årtusindeskiftet*. Århus: Århus Universitetsforlag.
- Møller, B. & Togeby, L. (1999): *Oplevet diskrimination. En undersøgelse blandt etniske minoriteter*. København: Nævnet for Etnisk ligestilling.
- Nævnet for Etnisk Ligestilling (1996): *Praktikpladssituationen for etniske minoriteter*. København: Nævnet for Etnisk Ligestilling.
- Pedersen, L. (1991): *Indvandrere og deres efterkommere i Danmark*. Statistiske undersøgelser nr. 43. København: Danmarks Statistik.
- Poulsen & Lange (1998): *Indvandrere i Danmark*. København: Danmarks Statistik .
- Rosholm, M; Scott, K. & Husted, L. (2000): *The Times They Are A-Changin'. Organizational Change and Immigrant Employment Opportunities in Scandinavia*. CLS Working Paper, nr. 7
- Schmidt, G. & Jakobsen, V. (2000): *20 år i Danmark. En undersøgelse af nydanskernes situation og erfaringer*. København: Socialforskningsinstituttet 0:11.
- Schultz-Nielsen, M.L. (2000): Hvilke individuelle faktorer har betydning for integrationen på arbejdsmarkedet?, i Mogensen, G.V. & Matthiessen, P.C. (red.): *Integration i Danmark omkring årtusindeskiftet*. Århus: Århus Universitetsforlag.
- Scott, K. (1999): *The immigrant Experience. Changing Employment and Income Patterns in Sweden, 1970-1993*. Lund: Lund University Press.
- Undervisningsministeriet (2000): *Undervisningsministeriets Nyhedsbrev*, nr. 14/2000.

Uddannelse og danskkundskaber. Om uddannelse og danskkundskabers betydning for etniske minoriteters integration i det danske samfund.

© Vibeke Jakobsen

ISSN 1601-5967

Published by:

AMID

Aalborg University

Fibigerstraede 2

DK-9220 Aalborg OE

Denmark

Phone + 45 96 35 91 33

Fax + 45 98 15 11 26

Web: <http://www.humsamf.auc.dk/amid>

AMID – Akademiet for Migrationsstudier i Danmark

The Academy for Migration Studies in Denmark

Director: Professor dr. phil. Ulf Hedetoft

The Academy for Migration Studies in Denmark, AMID, is a consortium consisting of researchers at research centers representing three institutions of higher education and two research institutes. AMID is supported by the Danish Research Councils of the Humanities and the Social Sciences.

The Consortium consists of the following members:

Aalborg University--Department of Sociology, Social Studies and Organization, Department of Economics, Politics and Administration, as well as *SPIRIT* (School for Postgraduate Interdisciplinary Research on Interculturalism and Transnationality) and Institute for History, International and Social Studies. Aalborg University is the host institution.

The Aarhus School of Business--CIM (Centre for Research in Social Integration and Marginalization).

Aarhus University--Department of Political Science.

The Danish National Institute of Social Research (Socialforskningsinstituttet, SFI).

The Institute of Local Government Studies (Amternes og Kommunernes Forskningsinstitut, AKF).